

(Voortgezet) speciaal onderwijs

Leerlingen so
33.986

Leerlingen vso
38.418

Bron: OCW/DUO 2023

Leraren (v)so
13.800

Scholen (v)so
263

Kwaliteit speciaal onderwijs onder druk

Leerlingen in het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs ((v)so) hebben ondersteuningsbehoeften die vaak om inzet van zorg en behandeling op school vragen. De (v)so-scholen hebben daardoor last van personeelstekorten in het onderwijs én in de zorg. Dat zet het onderwijs en de begeleiding onder druk. Leerlingen moeten soms lang wachten op een passende onderwijsplek en komen op een wachtlijst. Het uitblijven van adequate ondersteuning kan leiden tot verergering van problemen of zelfs tot thuiszitten. Oplossingen, zoals meer personeel en uitbreiding van voorzieningen, zijn moeilijk te realiseren. Het is bovendien de vraag of dergelijke oplossingen wenselijk zijn met het oog op inclusiever onderwijs. Om stappen in die richting te zetten is het (v)so afhankelijk van de bereidheid tot samenwerking van reguliere scholen. Samenwerkingsverbanden kunnen hier meer op sturen. Onder deze omstandigheden werken de scholen er hard aan om de kwaliteit van het onderwijs op orde te houden en verder te ontwikkelen. Schoolleiders zijn druk met het werven en behouden van personeel en zien extra ondersteuning gericht op verlaging van werkdruk van leraren daarbij als belangrijkste middel.

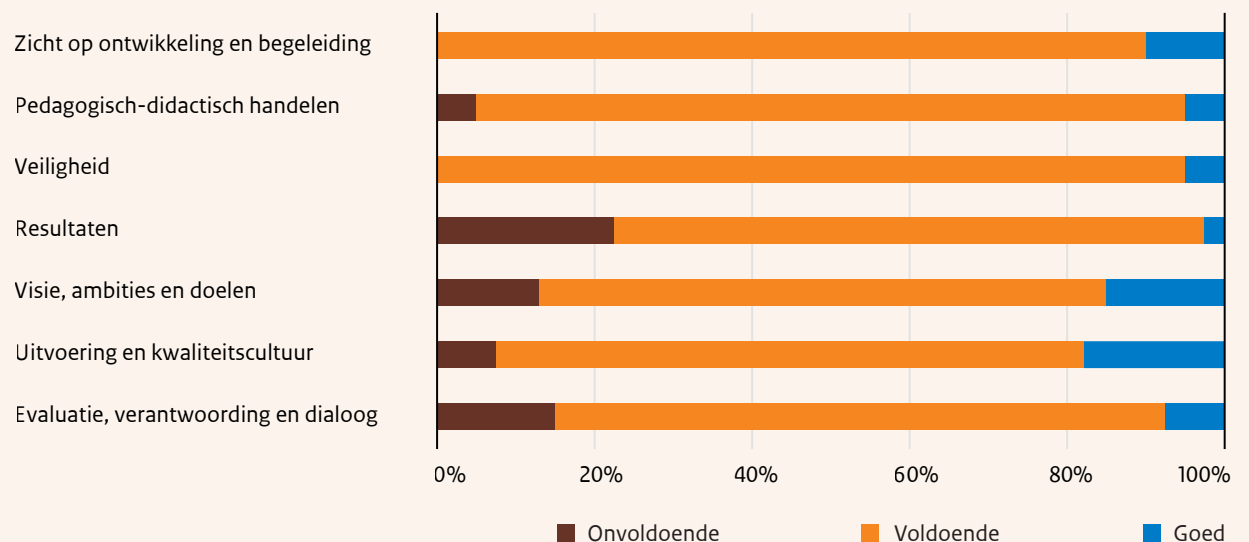
Personeelstekorten onderwijs en zorg grijpen op elkaar in

De schatting van het totale lerarentekort in het (v)so bedraagt 10,6% (OCW, 2023b). Het tekort ligt daarmee hoger dan in het regulier basisonderwijs (9,4%), maar lager dan in het speciaal basisonderwijs (12,1%). Het tekort aan schoolleiders in het (v)so bedroeg 9,2%. Ook de personeelstekorten in de zorg zijn groot en deze zullen de komende jaren naar verwachting ernstig toenemen (VWS, 2023). In de gehandicaptenzorg, jeugdzorg en sociaal werk wordt een verdriedubbeling van de tekorten verwacht. Deze tekorten beïnvloeden de ondersteuningsmogelijkheden in het speciaal onderwijs.

Ruim 20% onderzochte scholen van onvoldoende kwaliteit

De eerste uitkomsten uit steekproefonderzoeken bij (v)so-scholen duiden er op dat 22,5% onvoldoende kwaliteit heeft. Vaak kregen de onderzochte scholen een onvoldoende oordeel voor de standaard Resultaten. Besturen kunnen scholen sterker ondersteunen door meer zicht te houden op de resultaten bij de basisvaardigheden. Hiervoor is het van belang dat de kwaliteitszorg van de besturen en scholen op orde is. Op scholen met hogere lerarentekorten werden de onderwijsresultaten en kwaliteitszorg relatief vaker als onvoldoende beoordeeld. We weten niet hoe leerlingen in het (v)

Oordelen per standaard bij de steekproef-kwaliteitsonderzoeken bij scholen

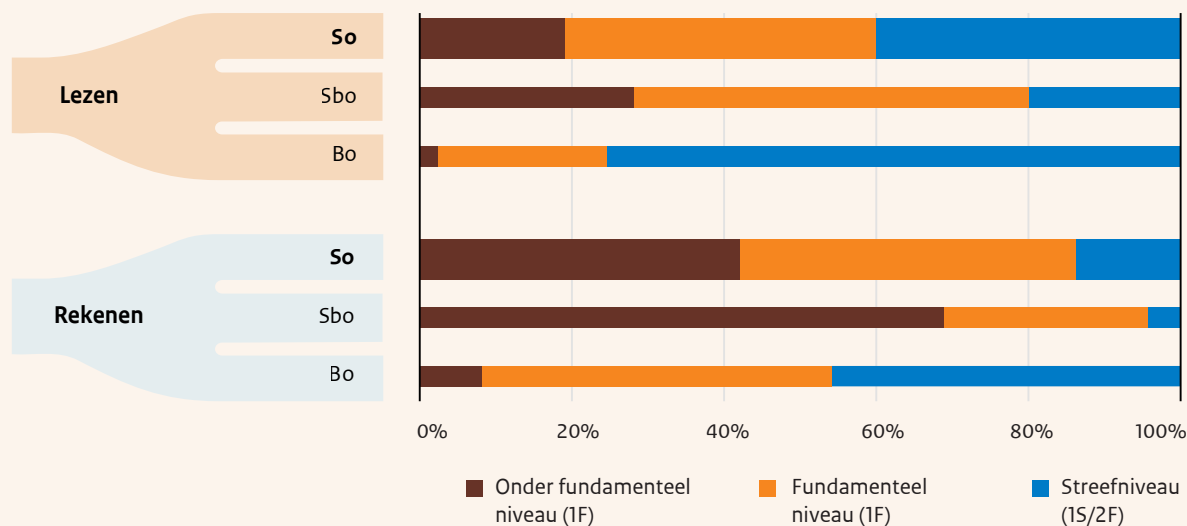

so zich ontwikkelen op het gebied van burgerschapsvaardigheden. Wel hebben veel scholen het curriculum voor burgerschap niet op orde. Bijna de helft van de onderzochte scholen kreeg hiervoor een herstelopdracht. Als de nieuwe standaard Basisvaardigheden mee gaat tellen in het eindoordeel over scholen, dan kan het aandeel onvoldoende scholen oplopen.

Te weinig leerlingen beheersen basisvaardigheden

In 2022-2023 maakte een deel van de leerlingen in het laatste leerjaar van het so een eindtoets. Een groot deel van de leerlingen behaalde het fundamentele niveau voor lezen (81,1%) en taalverzorging (78,1%). Bij rekenen en wiskunde presteerden de so-leerlingen minder goed. Een groot deel van de leerlingen behaalde bij de overstap naar het vervolgonderwijs nog niet het fundamentele niveau voor rekenen (41,9%). Een aanzienlijk deel van de leerlingen gaat daardoor niet goed toegerust naar het v(s)o en heeft minder kansen om het streefniveau te behalen, het niveau dat elke burger nodig heeft om zich te redden in de huidige samenleving. Voor leerlingen in de profielen arbeidsmarkt en dagbesteding is het bereiken van de referentieniveaus een

Beheersing referentieniveaus

inspanningsverplichting. Daarbij moet de school de taal- en rekenvaardigheden afstemmen op wat leerlingen nodig hebben om zo zelfredzaam mogelijk te functioneren op werk, in vrije tijd en in de maatschappij. Omdat veel leerlingen in het arbeidsmarktgerichte profiel toch naar het mbo doorstromen, vergen de taal- en rekenvaardigheden gerichte aandacht in de vso-school. Scholen zouden deze vaardigheden doelbewuster aandacht moeten geven bij praktijkvakken en stages om deze binnen een betekenisvolle context te ontwikkelen. De ambities van de school kunnen hiermee verder gaan dan de toelatingseisen van de vervolgbestemming.

Geen landelijk beeld van welbevinden van (v)so-leerlingen

Scholen voor (v)so nemen jaarlijks een vragenlijst af onder hun leerlingen over hun veiligheid en welbevinden. Doordat scholen hun veiligheidsbevindingen op verschillende manieren aanleveren bij de inspectie leveren deze gegevens bij elkaar niet een duidelijk landelijk beeld op. Landelijke onderzoeken naar welbevinden nemen de (v)so-leerlingen niet mee, of de respons is te laag. Terwijl het juist wel van belang is om van deze groep leerlingen een actueel beeld van hun welbevinden te hebben. Het laatste onderzoek uit 2019 gaf een somber beeld van het welbevinden van de vso-leerling.

Extra ondersteuning moet doelgerichter

De gestelde doelen voor extra ondersteuning in het handelingsdeel van de ontwikkelingsperspectieven zijn bij ongeveer de helft van de leerlingen in het (v)so niet voldoende concreet en meetbaar geformuleerd, waardoor onduidelijk is wanneer een doel is behaald. Als dit wel het geval is en de opp's zijn van goede kwaliteit, dan constateren we dat in de praktijk de extra ondersteuning en de evaluatie hiervan meestal goed is. Omgekeerd geldt dat wanneer de plannen kwalitatief minder goed op orde zijn, de kwaliteit van de uitvoering ook minder is. Op schoolniveau ontbreekt vaak systematisch zicht op het effect van de extra ondersteuning.

Vermindering van druk op (v)so vraagt om gericht beleid

Het aantal leerlingen in het (v)so is vergeleken met de start van passend onderwijs niet afgenomen. De 4 landelijke cluster 2- instellingen slagen er door gericht beleid in om meer leerlingen, al dan niet met ambulante begeleiding, naar regulier te laten uitstromen. Beleid voor (voormalig) cluster 3- en 4-scholen gericht op terugkeer naar regulier onderwijs is afhankelijk van de eigen keuzes van samenwerkingsverbanden. Ook als het gaat om samenwerking tussen regulier en speciaal onderwijs

is gericht beleid nodig van scholen, besturen en samenwerkingsverbanden gezamenlijk, en landelijk beleid dat dit stimuleert. Samenwerking is er nu op kleine schaal en wordt gefaciliteerd door een experimenten-regeling, maar voor de meeste leerlingen zijn regulier en speciaal gescheiden werelden. Terwijl juist voorbeelden laten zien dat intensieve samenwerking goede resultaten (in de brede zin van het woord) kan opleveren voor leerlingen.

Professionalisering: effect kan groter

Professionalisering draagt bij aan werkplezier en het verbeteren van de leeruitkomsten. Ondanks belemmerende factoren als werkdruk volgen bijna alle (v)so-leraren, schoolleiders en bestuurders nascholing en cursussen in teamverband. De meerwaarde van deze professionaliseringsactiviteiten kan worden vergroot wanneer het professionaliseringsproces minder vrijblijvend is, vanuit een gedeelde visie is ontstaan, prioriteit krijgt en systematisch wordt uitgevoerd. Hier hoort bijvoorbeeld bij dat leraren – onder begeleiding – het geleerde in de praktijk toepassen en hier feedback op krijgen.

Aanbevelingen:

Scholen, besturen en samenwerkingsverbanden: maak gezamenlijk beleid om meer leerlingen naar regulier onderwijs te leiden.

Besturen: verbeter het zicht en de sturing op de resultaten bij taal en rekenen.

Overheid: neem de doelgroep van (v)so-leerlingen op afdoende wijze mee in landelijk onderzoek naar welbevinden van leerlingen.